

Հայր Աստուածն եւ Յիսուս Քրիստոսը։ Ասկայն տակէ պէտք չէ հետեցնել՝ որ Հայրն ու Որդին քրիստոնէական պաշտամունքին առարկայ են նոյն հանգամանքով։ Անոնց բնծայուած փառաբանութիւնները, երգերը եւ մանաւանդ աղօթքները յաճախ Հօր կ'ազդուին քան թէ Որդւոյն։ Այլ աւելի ուշադրաւ է սա պարագան որ ամբողջ կրօնքը՝ կ'ենթադրէ Որդիէն առ Հայր այնպիսի յարաբերութիւններ՝ զորս չի փոխադարձեւ երբեք։ Կրօնքը Հայր Աստուծոյ կ'ազօթէ, զԱյն կը գոչէ եւ կը փառաբանէ՝ յՈրդին եւ Որդւով։

Ազօթքի կամ փառաբանութեան այս բանաձևերը՝ իրենց աստուածաբանական նշանակութիւնէն անկախաբար մեղի թոյլ կու տան որ ծիսաբանին մէջ տեսնենք նորածին հաւատքին ստորաստիժիւնը (affirmation)։ Իրարմէ անբաժան Հայրն ու Որդին աստուածային շնորհքին վաւերական եւ մշտաբոյս աղբիւրներն են. ահաւասիկ իւրապէս ինքնաբոյս եւ նախնական իմացք մը, ուրիշ պիտի ըլլա ազօթաբանական զարգացումը հետագային։ Հայրն ու Որդին հաւասարապատիւ. — ահաւասիկ քրիստոնէական կրօնքին եղական կեդրոնը. փառաբար մը՝ որ ա՛յնքան կատարելապէս էր բացատրէ առաջին հաւատացեալներուն կողմէ ընդունուած հաւատքը՝ որ ոչ մէկ առարկութեան կամ պառակտումի առիթ տուած է անոնց մէջ։

Սուրբ Հոգին շատ հազուադէ՛պօրէն զու-

գորդուած է Անոնց։ Ոչ մէկ տեղ կը հանդիպինք Անոր առանձնապէս ուղղուած ազօթքի եւ կամ անոր ի պատիւ յօրինուած երգերու։ Կրօնական ծագմանց պատմութեան մէջ, սակայն, Սուրբ Հոգւոյն նկատմամբ եղած հաւատքը կ'երևի որպէս քրիստոնէական կրօնին ամէնէն բարացուցական եւ ամէնէն էական յատկանիշերէն մէկը։ Ամենուրեք կը յայտնուի Ան։ Հոգին կը ներկայանայ որպէս անձնաւոր այժմը՝ որ առենօք մարդարէները ներշնչեց, եւ այսօր ալ կը խօսի, կը գործէ եւ կ'օրինադրէ Եկեղեցիին մէջ։ Եկեղեցւոյ պետերը կը գործակցին Անոր հետ. «բարեոք թուեցաւ, կ'ըսեն անոնք, Ս. Հոգիին եւ մեզի...»։ Այս Հոգիին աստուածութեան մասին եղած հաւատքը չի կրնար կասկածի առարկայ դառնալ։ Այս մասին կատարելապէս համաձայն են հրէական աւանդութիւնն ու քրիստոնէական հաւատալիքը։ Առաջին քրիստոնեայ սերունդները ապրած են, առապէս, Հոգիին ընտանութեան մէջ։

Պէտք պիտի ըլլար յիշել նաեւ Կոյս Մարիամին, առաքեալներուն եւ մարտիրոսներուն նուիրուած պաշտամունքի առաջին յիշատակարանները։ Բայց դժբախտաբար առաջին երեք դարերու ժամանակաշրջանին նկատմամբ ծիսական գիրքերուն մեղի պահածները — Հիպպոլիտէն զատ — շատ կարճ քանի մը բեկորներէ միայն կը բաղկանան։

Թրգւ. ԴԱԻԻԹ ՎՐԴ. ՉԱԼԴԵԱՆ

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ

ՀԻՆ ՀԱՅԵՐԷՆ ՁԵՌԱԳԻՐ ԴՐՈՒԱՄ 1683-ԻՆ(*)

(Շարունակելով պարունակութիւնը կը կարդամ։ Էջ 88ա.—)

«Վասն Մրբոյն Յակոբայ Վանից,

Պարծառացի Հայոց Ազգի։»

«Նախ եւ յառաջ՝ յորժամ մտանես յարեւմտեան դրանէ քաղաքին, ընթացեալ դէպ յարեւելս, եւ հակեալ ի կողմն հարաւոյ, գնալով առաջի բերթէն սակաւ ինչ, գլխանի գերահռչակ, եւ տիեզերալուր ա-

մենացանկովի Աթոռն Քրիստոսանիստ, եւ վանքն Սրբոյ Յակոբեանց, որ է թագ եւ պարծանք ազգիս Հայոց։ Որ ունի առաջի դրանն հրապարակ մի, ուր լինի բազում վաճառութիւն բարեաց ուսուցեաց, այսինքն բանջարեղինաց, եւ մրգեղինաց, եւ այլոց։ Եւ դուռն երկաթեա է յարեւմտեան կողմն՝ յոյժ քաղցրակերտ, եւ արհեստաւոր։ Զի ունի ի վերուստ բարձագոյն կամար մի, ի տիպ աղեղան երկնից, եւ Բեզմեանքն ի մէջ պարսպին ներսամտեալ Բ աղնիւ կամարք եւս՝ տեղիք պահապա-

(*) Շարունակուած ՍԻՈՅԻ նախորդ թիւէն։

նաց, և Ժայռէ ի ծայր պարիսպն բոլոր սրբաբառաւ քարամբ յորինեալ՝ աննման գեղեցկութեամբ: Մանաւանդ որ յայսմ ամի ձեռամբ Տեառն Գրիգորի Պատրիարքի սրբոյ քաղաքիս, նորոգեցաւ ի հիմանէ այնքան գեղեցիկ, և բարձրաբերձ, մինչ զի հայեցողաց, և տեսողաց, սիրտն և հոգին համայնդամայն՝ ուրախութեամբ և զուարճութեամբ ընանի (*): Եւ զբան լայնութիւն է Թ (9) թղաշափ, իսկ բարձրութիւն ԺԲ (12) թղաշափ:»

«Եւ ի մասնելն՝ ի մեծ դրանէս յայսմանէ՝ պատահի փոքրիկ գուռ մի, որով ընթանան ի գաւիթ սրբոյ եկեղեցւոյն, որ է ընդարձակ ատենիւ, և քառանկիւն ձեւով, և տեսանի ի մէջ այնմ լայնամիզ գաւթին Գ մեծամեծ կամարք սրբաբառաւ քարիւ կերտեալ, իբր հովանի ի վերայ դրանց եկեղեցւոյն, և ի ներքոյնոցին կախեալք զոն կոչնակք եկեղեցւոյն, փայտեայ և երկաթեայ:»

«Վասն ամենագեղեցիկ տաճարին:»

«Երկնանման, և եղեմասարսո եկեղեցին, և տաճարն սրբոց Յակոբեանց, որ շինեցեալ և հիմնարկեցեալ է ի զշտհււոյն Հեղինեայ, ունի Դ դռունս, Գ յարեմտեան կողմն, ի ներքոյ վերոյսացեալ երկց կամարաց և մինն՝ իբր զաղտաղուռ ի հիւսիսային կողմն: Եւ կաթուղիկէն հարաինս սրբոյ՝ է՝ նման կիսազնգին երկնից, ի վերա չորից քառանկիւն սեանց հաստատեալ: Զի ունի ի գաղաթանն բոլորակ լուսամուտ մի, նման բոլորակի արեգական, և ի ներքո նորին՝ շուրջանակի է (7) լուսամուտ ևս՝ հանգոյն է (7) մոլորական տատեղաց, և երկոտասան կամարք ի մէջն, ձեւացուցեալ ի Զ անկիւնս, համաքառակ երկոտասան կենդանակերպից, և ըստ թը-

ւոյ երկոտասան առաքելոց, զորոց պատպատկերքն զոն նկարեալք ի մէջ իւրաքանչիւր կամարաց: Եւ Դ մեծամեծ կամարս որք բարձեալ ունին զբոլոր կաթուղիկէն ըստ նմանութեան չորից աւետարանչաց, որք բարձրեալ ունին դաւետարանն Քրիստոսի, յորս պատկերք աւետարանչաց եղեալ զոն յանկիւնս շոցին: Եւ ԻԴ (24) կամարս արտաքոյ կողմանէ, շուրջանակի կաթուղիկէիւ, ըստ սարսափ ԻԳ (24) մարգարէից, որք պարսպեալ պահեն զհարսն Քրիստոսի ի թշնամեաց հերձուածողայ:»

«Եւ յատակ եկեղեցւոյն, երանգ երանգ գունաւորեալ մարմարոնեա քարամբ ծաղկեցուցեալ նման ծաղկալի բուրաստունաց: Եւ առաջ խորանն որ է ի վերա գերեզմանի եղբոր տեառն Սրբոյն Յակոբայ կառուցեալ, է այնքան պայծառաշքեղ, և ճառագայթարձակ ոսկեզօծ խաչկալիւ, և պատկերաւ գեղեցկացուցեալ՝ մինչ զի, ամենեւին ոչ զանազանի ի լուսեղէն երկնից, ուր բազմեալ զոյ ամենատուր երրորդութիւն: Եւ բարձրութիւն խորանի կամարին Մ (50) թղաշափ, իսկ լայնութիւն հիւսիսոյ առ հարաւ ԼԴ (33) թղաշափ: Եւ ունի յաջմէ և յահեկէ զսուրբ Աստուածածնա և զսուրբ Կարապետի սեղանն, զի որպէս ինքն Քրիստոս ի գատողական յաթոռով ունեցոյ է յաջմէ և յահեկէ ըզմնոցն և զմկրտողն իւր, առ ի բարեխօսել վասն հաւատացելոց, այսպէս և ի մէջ խորանիս՝ որ միշտ բազմեալ է ի վերա սրբոյ սեղանոյս՝ իբրեւ ի չորեքկերպեան յաթոռով, ունի յաջմէ զսուրբ Աստուածածնա սեղանն, և յահեկէ զսուրբ Կարապետի սեղանն: Թորոց վերա և զոն սեղանք զխաւսոր առաքելոցն Պետրոսի և Պողոսի, որոց ճանապարհն ելանելոյ՝ է ի մէջ որմոյ եկեղեցւոյն հարաւային կողմանէ, ԻԴ (24) աստիճանաւ և ի մէջ այնմ աստիճանաց գոյ սեղան մի ևս յանուն սրբոյն Սիոնի վերնատան, ուր էջ Հոգին Սուրբ հրեղէն լեզուօք ի սուրբ յառաքեալսն: Եւ հուպ այնմ աստիճանի դրան, գոյ եկեղեցի մի ևս, յանուն սուրբ Էջմիածնա, որոյ դուռն է յոյժ ընդարձակ և բարձրագոյն ի մէջ եկեղեցւոյն բացեալ, և տեսութիւն դրանն կարի գեղեցկատես, և արհեստակերտ, զի ի վերուստ ունի կա-

(*) Վկայութիւնս ցոյց կուտայ որ Սարգիս Վարդապետ գրած է գրութիւն (այս մասը) նոյն այն տարին՝ երբ Գրիգոր Պարոն Տէր Գանձակեցի Պատրիարք երուսաղէմի, կը նորոգէ Ս. Յակոբի վանքին արտաքին դուռը: Թուական չէ տրուած առ այդ ինծի անձնօթ կը թուայ նաեւ այս նորոգութեան արձանագրութիւն ունենալը կամ չունենալը, և կամ ուրիշ վկայութիւն՝ ըստ որում յայտնի ըլլայ տարեթիւը նորոգութեան: Միայն կը վկայուի թէ «Կը նորոգէ Ս. Յակոբի վանքը» (Միաբանք եւ Այցելութիւն Հայ երուսաղէմի. 1929 էջ 82): Գրիգոր Գանձակեցի Պատրիարք եղած է 1613-1645:

մարս հրաշագեղ, ծաղկեցեալ երանգօք
գունոց, եւ Բ կողմունքն զոյգ զոյգ սեամբ,
եւ այլ անկիւնացեալ ձեւով արհեստագոր-
ծեալ՝ ըստ սարասի զրանն վերնոյն երու-
սաղէմայ, զոր ետես աւետարանիչն Յով-
հաննէս:»

«Եւ ի մէջ այնմ եկեղեցւոյն զոն Բ սե-
ղանք, մինն աւագ սեղան որ բարձր է յեր-
կրէ Ե (5) աստիճանաւ ոսկեզօծ խաչկալիւ
եւ այլ նկարեալ ծաղկամբ եւ պատկերաւ,
եւ մարմարոտեա փորուածովք յօրինեալ
յանուն սրբոյ Էջմիածնա, եւ միւսն ի հա-
րաւ կուսէ՝ միով մարմարոտեա սեամբ գրմ-
բէթակերտ շինեալ յանուն սրբոյն Սինայի:
Եւ ի ներքոյ այնմ սեղանոյն զոն Գ սրբ-
րագան քարինք, որք բերեալք են ձեռամբ
հրեշտակի աղօթիւք սր. Աստուածածնա.
զի մայրն Աստուծոյ կամէր միշտ ի սուրբ
տեղիւն չըջիլ եւ ուխտս առնել, զի յոյժ
փափաքէր տեղեաց տնօրինականաց Որդոյն
Միածնի, բայց ոչ կարէր՝ մին վասն հե-
ռաւորութեան տեղեաց, եւ միւսն վասն
չորութեան շրջից, որք ոչ տային թոյլ
համարձակ չըջիլ, այլ հասուցանէին րա-
զում զնասս եւ նեղութիւնս. վասն որոյ
խնդրեաց ի միածին որդոյն իւրմէ՝ զի զայս
երեք քարինքս մինն Սինէական լեռնէն
մինն Թափօրական լեռնէն, եւ մինն ի գետ
Յորդանանու շրջորհցէր յինքեան, առ ի
մխիթարութիւն կարօտատանջ սրտի իւ-
րոյ: Որ իսկոյն տակաւին զաղօթն ի բե-
րանն զոլով, հրամանաւ Աստուծոյ, ձե-
ռամբ հրեշտակի բերեալ եղև զայս սրբա-
ղան քարինքս, որ այնուհետև զայն տեղ-
եաց կարօտն եւ զփափագն՝ Մայրն ամեն-
օրհնեալ ի յայս քարացս առնոյր, զորայժմ
է ի ձեռս մեր, իրր գոնձ պատուական,
եղեալ ի ներքոյ վերայիշեցեալ սեղանոյն:»

«Երկայնութիւն եկեղեցւոյս յարեւե-
լից յարեւմուտս. ձի (120) թղաչափ, եւ
լայնութիւն հիւսիսոյ առ հարաւ ԼԲ (38)
թղաչափ, եւ ունի Դ լուսամուտս, եւ է
աղօթարան տէրունական ուխտաւոր կա-
նանց:»

«Եւ հանդէպ այսմ եկեղեցւոյս ի հիւ-
սիսային կողմն մեծի տաճարին՝ գոյ եկե-
ղեցի մի եւս՝ յանուն սրբոյն Ստեփաննոսի
նախավկային, որոյ գուռն է բոլոր ըս-
պիտակափայլ մարմարոտեա քարիւ կամա-
րածեալ, եւ ի վերայ զրանն գոյ ամրիտն

մի, ոսկեզօծ, եւ յոյժ չքնադատես յորում
ընթեռնանի միշտ այսմաւուրքն ըստ պատ-
շաճի աւուրց: Եւ ի մէջ այնմ եկեղեցւոյ
են եւս Բ սեղանք, մինն յանուն սրբոյն
Ստեփաննոսի, եւ մինն սրբոյն Գրիգորի
Լուսաւորչի. նա եւ զոյ մեծագոյն աւա-
ղան մի, որոյ վասն պատմի թէ յաւուրս
կիրդի հայրապետի սրբոյ քաղաքիս, յոր-
ժամ Մայիսի ամսոյ է (7) ին ցոլացեալ ե-
րեւեցաւ Ս. Խաչն կենսատու ի սուրբ Գող-
գոթայէ մինչեւ ի լիառն Զիթենեաց, յայնմ
ժամանակի՝ աւելի քան զձի (100,000) ան-
ձինք հաւատացեալ ի սուրբ խաչն աստը-
ւածընկալ, մկրտեաց սուրբն կիրեղ ի մէջ
այսմ աւաղանին, յանուն Հօր եւ Որդոյ եւ
Հօգոյն Սրբոյ: Եւ է եկեղեցիս այս աւան-
դատուն մեծի տաճարին, երկայնութիւն
հիւսիսոյ առ հարաւ ԽԵ (45) թղաչափ, եւ
լայնութիւն յարեւելից յարեւմուտս Լ (30)
թղաչափ, ի վերայ երկուց քառանկիւն
սեանց կառուցեալ:»

«Եւ մերձ այսմ եկեղեցւոյ զըրան տե-
սանի կամար մի ներսամտեալ ի մէջ որմոյ
մեծի եկեղեցոյն, կարի սխրալի եւ փա-
փաքելի, յորոյ միջի կառուցեալ է զմբէ-
թահարկ կաթուղիկէ մի ի վերայ սրբաղան
եւ ամենամաքուր պատուական գլխաղբի
սրբոյն Յակոբայ որդոյն Զերեթեա: Զի
անդ ամփոփեալ կայ զլուս երանելի ա-
ռաքելոյն ձեռամբ Տիրամօր Ս. Աստուա-
ծածնայ եւ եղբօր տեառն սրբոյն Յակո-
բայ: Զի ամենարագձալի տաճարս այս,
գոլով կալիսկպոսարան սրբոյն Յակոբայ
որդարոյն, եւ փոխանորդին Բրիստոսի,
աստ ժողովեալ սուրբ Աստուածածինն եւ
եղբայր Տեառն, եւ Յովհաննէս աւետարա-
նիչն աղօթս առնէին, վասն երանելի ա-
ռաքելոյս, զի լուեալ էին ըմբռնումն նո-
րա ի չար արքայէն Հերովդէէ: Եւ մինչ
այսպէս վարանեալ հոգային՝ յանկարծակի
տեսին որ Բ լուսազգեստ հրեշտակ, բարձ-
եալ զպատուական գլուխ երանելի առա-
քելոյն Յակոբայ, արիւնաթաթաղ, լուսե-
ղէն պատառակալաւ, եղին առաջի սըր-
բուհոյ կուսին, որ տեսեալ նոցա ծանեան
զՅակոբայ առաքելոյ գլուխն լինին, վասն
որոյ չափաւոր արտասուօք անտանօր ամ-
փոփեցին ձեռամբ իւրեանց, փառաւորելով
զԱստուածն ամենայնի, որ փառաւորէ
զփառաւորիչս իւր յաւիտեանս յաւիտե-

նից: Վասն որոյ զգեղեցիկութիւնէ, եւ պայծառ զարմանակերտութիւնէ՝ դամբարանի սուրբ գլխոյ առաքելոյն ոչ ոք չեղող կարէ պատմել, եւ ճառել, զի միջի եղեալ սեղանն, արդարեւ՝ ձեռով եւ տեսլեամբ է յար եւ նման՝ եօթնաստեղեան խորանին: Նմանապէս եւ դամբարանն սրբազան գլխոյն, որ ի ներքոյ սեղանոյն՝ ոչ այլ ինչ է, եթէ ոչ շնորհագեղ եւ կենսաբուս վտակ մի, լցեալ անմահական փառօք, զոր ճաճանչած եւ մարմարոնեայ փորուածովք եւ մանրաշար բազմագոյն քարամբ զարդարեալ, ունելով Դ կանթեղս մշտավաս շուրջանակի, եւ Բ դրունս, մինն զէպ յարեւմուտս, երկայնութիւն յարեւելից յարեւմուտս Թ (9) թզաչափ, եւ լայնութիւն հիւսիսոյ հարաւ է (7) թըզաչափ:»

«Եւ մերձ յարեւմտեան դրանն շնորհալի տեղոյս, գոյ զուռ մի երկաթեայ, եւ է եկեղեցի սրբոյն Սարգսի զօրաւարին, ուր գոն Բ սեղանք, մինն սրբոյն Սարգսի անուան, եւ մինն սրբոյն Մինասոյ քաջամարտիկ զինաւորաց: Եւ է գանձատուն, եւ պահարան անօթաց, եւ զգեստոց եւ կեղեցոյն:»

«Եւ հուպ այսմ եկեղեցոյս է գերեզման սրբոյն Մակարի մեծի հայրապետի աթոռոյս, որ նման սուրբ գլխադրին՝ կամարաւ ներս մտեալ ի մէջ որմոյ մեծի տաճարին՝ տեսանի որպէս մատուռ մի փոքրագոյն, միով սեղանիւ:»

«Եւ առ ընթեր սմին զուռ մի եւս, որ ելանէ երեսուն աստիճանաւ ի վեր զէպ ի յարեւելս, որմոյ միջովն ճանապարհ տարեալ, եւ հասանի բարձրադիտակ սեղանն յորում բազմեալ գոյ միշտ փայտն կենաց, եւ նշանն Աստուածընկալ Սաշին Քրիստոսի, ի մէջ փոքրիկ պատուհանի միով որ է ի վերայ սեղանոյն:»

«Եւ ի մէջ աստիճանաց այնոցիկ գոյ փոքրագոյն զուռ մի որով մտանի Սրբոց Երկոտասուն Առաքելոց եկեղեցին, որ ունի սեղան մի յոյժ գեղեցիկ, եւ զուռ մի եւս ի կողմն արեւմտեան որ ի տանիս վանիցն ելանէ:»

«Եւ յարեւմտեան կողմն մեծի տաճարիս, որք են դրունս հրաշալիք որպէս յառաջագոյն յիշեցաք, արտաքոյ կողմանէ որմոյն յաջմէ եւ յահեկէ՝ միջի դրանն գոն

Բ փոքրիկ սեղանք մինն յանուն սրբոյն Գէորգեա զօրաւարին, եւ մինն սրբոյն Նիկողայոսի սքանչելագործ հայրապետին, եւ ի վերայ այնմ դրան արտաքոյ կողմանէ եղեալ գոյ պատկեր միւսանգամ գալըստեանն Քրիստոսի, որ բազմելոց է ի դատողական յաթոռով հանդերձ երկոտասուն առաքելովք, յոյժ ահարկու եւ սարսափելի:»

«Իսկ տեսութիւն բոլոր տաճարիս՝ այնքան զուարճացուցիչ եւ զմայլեցուցիչ է մինչ զի ի մտանելն ի նա, ոչ կամի ընտելին արտաքս ելանել, զի չորիւք կողմամբք զանազան պատկերօք, սկսեալ ի սուրբ ծննդնէն, մինչ ի միւս անգամ գալուստն Քրիստոսի զարդարեալ եւ չքեղացուցեալ է, թող զառաքելոց զմարգարէից զմարտիրոսաց հայրապետաց, եւ զայլ սրբոց պատկերսն, մանաւանդ յաւուրս տօնախմբութեանց թէ որքան պայծառանայ, չքեղանայ, գեղեցկանայ վայելչանայ, եւ պնանայ, բազմաթիւ կանթեղօք, յոգնաշահանաշտանալօք, ոսկեկազմ եւ ականակուռ խաչերօք, եւ աւետարանօք, ծաղկանկարք ծածկոցօք, եւ վարագուրօք, մինչ զի որպէս հարս մի անարատ, ոսկէհուռն զարդիւք պաճուճեալ ի սէր փեսային իւրոյ Քրիստոսի հաստատուն պահեցէ մինչ ի միւսանգամ գալստեան իւրոյ, ի փառս իւր ամէն:» (Կ'աւարտի էջ 98ա ստորեւ: Էջ 98բ ունի Ս. Յակոբի տաճարին վրայօք տաղ մը զոր հոս կ'արտագրեմ)

«ԵՐԿ. ԱՌ. ՍՈՒՐԲ ՏԱՃԱՐՆ ԴԵՂԵՑԻԿ
ՍՐԲՈՑ ՅԱԿՈԲԵԱՆՑ:»

«Ասացեալ ի Սարգիս Վարդապետի:»

«Եւ մէջ մեծին Սուրբ Սաղեմայ, Արփիափայլ աթոռ մի կայ, Որ թէպէտ է յերկրի վերայ, Բայց լուսեղէն երկինք է նոյ: Սուրբ Յակոբեանց անուան վերա, Է կառուցեալ հիմն նորա, Ազգ եւ ազինք ցանկան նմա, Եւ չորս կողմանց յուստ գան տա նա: Պթոռ է նա Տեառն Յիսուսի, Եւ արարչին ամենայնի, Վասն այն պայծառ գերափայլի, Ի մէջ ընդհանուր աշխարհի:»

Քախացուցիչ տաճարն օրհնեալ,
Երկնանման է գորգարեալ,
Հրեշտակք երկնից գումար տուեալ՝
Օրհնեն զԱստուած ընդ մեզ խոսնեալ:

Պեղեցկապէս կամարք ձգեալ,
Կաթուղիկէն ազնիւ կերտեալ,
Որպէս արքայի է բազմեալ,
Վերայ չորից սեանց հաստատեալ:

Ի յաջակողմն տաճարի,
Ասող մի պայծառ լուսափայլի,
Սուրբ գլխողիւրն փափաքելի,
Որ համայնից է բաղձալի:

Մըրոց խորանք շուրջանակի,
Որպէս ըզարբս մարգարտի,
Աւագ սեղանն զեր քան զարփի,
Աստուածային լուսոյն է լի:

Վառեալ ունի բազում կոնթեզս,
Որք կախեալ են որպէս զաստեզս,
Շուրջ զըրոր պատկերք սրբոց,
Կան նկարեալ բազմազունեզս:

Մըհապան նման զնի,
Բարձրագիտակ սուրբ սեղանի,
Զփայտն կենաց սրբոյ խաչի,
Որ զենարտն է Քրիստոսի:
Քամեալ բոլոր մանկունքն երգեն,
Քաղձր ձայնիւ եղանակեն,
ԶԱստուած երկնից փառարանն,
Եւ սիրտք մարդկանց ուրախ առնեն:

Չասապետն երկնից զօրաց,
Որ ըզմոռնդըն աւետեաց,
Կացեալ յաջմէ սուրբ սեղանոյն,
Տայ ուետիս մօրըն կենաց:

Մհնդ ատեանն սարսափելի,
Որպէս զրախտ է ծաղկալի,
Զի այնպիսի է յօրինեալ,
Որ հայոցաց աչքն զմայլի:

Պսակ հանուրց եկեղեցեաց,
Փառք եւ պարծանք Հայոց ազգաց,
Է սա ի մէջ սրբոց տեղեաց,
Տնօրինակալնացըն բազմաց:

Եթէ զսա զրախտ կոչեմ,
Ամենեւին ոչ ամաչեմ,
Զի առաւել է փառք սորա,
Քան զզրախտն որ է եղեմ:
Չուն եւ տաճար է Աստուծոյ,
Եւ բնակարան հոգոյն սրբոյ,
Քաւիչ մեղաց մարդկան հոգոյ,
Եւ բժշկարան ցաւոց մարմնոյ:

Ջրես անկեալ առ քեզ դոչեմ,
Ով տէր Յիսուս զքեզ աղաչեմ,
Միջնորդութեամբ սուրբ Յակոբեանց,
Լից զփափաքս որ միշտ խնդրեմ:

(Տաղիս տանց առաջին գլխողները կը կազմեն ի ՍԱՐԳԻՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏԷ՛, Տաղս կ'աւարտի էջ 100ա, տող 13, իսկ յետոյ «Աղօթք ի սուրբ գլխողիւր մեծի առաքելոյն Յակոբայ» մինչեւ էջ 100բ, էջ 101ա.)

«Վասն սրբոյն Թեոդորոսի եկեղեցւոյն»

Ի մէջ տիեզերալուր աթոռոյն սրբոց
Յակոբեանց, եւ ի յարեւելեան կողմն մեծի
եկեղեցոյն, զոյ յատուկ եւ առանձին եւ
կեղեցի մի յանուն սրբոյն Թեոդորոսի զի-
նաւորին, բայց յոյժ գեղեցիկ եւ վաշտուչ,
վասն զի թէպէտ հիմնարկութիւն ի Հնթում
թագաւորէ Հայոց արկեցեալ է յատաջա-
գոյն. զի յորժամ եկն ի քաղաքս Նրաւ-
սաղէմ, պատերազմի պատճառաւ ընդ ազ-
գին Թաթարաց՝ որդին իւր Թեոդորոս ա-
նուն աստ վախճանեցաւ, վասնորոյ թա-
գաւորն վասն առաւել սիրոյ որդոյն իւրոյ
հրամայեաց ի մէջ վանիցս թաղել զմարմին
որդոյն, եւ շինեաց ի յիշատակ հոգւոյն
զայս եկեղեցիս, բայց փոքրագոյն: Եւ յե-
տոյ յաւուրս Տեառն Գրիգորի պատրիար-
զիս, որոյ տէր աստուած կեանս եւ կեն-
դանութիւնս պարգեւեցէ, ի հիմանէ նո-
րոգեալ լայն ընդարձակ՝ յոյժ պայծառա-
ցոյց եւ գեղեցկացոյց:»

«Եւ ունի սեղան մի՝ յանուն սրբոյն
Թեոդորոսի վկային, ոսկեզօծ խաչկալիւ
յօրինեալ: Եւ ի մէջ յայնմ խորանին տե-
սանի փոքրիկ դուռ մի, որ ելանէ Բոս
աստիճանաւ յատկացեալ ի մէջ որմոյն որ-
պէս փոքրիկ մատուռ՝ յորում գոյ սեղան՝
յանուն սրբոյն Մեակեպիստի զինաւորին:
Նաեւ յաջ կողմ եկեղեցւոյն գոյ դուռ մի
եւս, հուպ առ մեծի խորանին, բարձր
յերկրէ Գաստիճանաւ, յորում գոյ սեղան՝
յանուն սրբոյն Յովհաննու Մըկրտչին, եւ
մասն ինչ եղեալ կայ սրբոյ Կարապետի
նշխարոց, ի ներքոյ սեղանոյն, ձեռամբ
Տեառն Գրիգորի պատրիարգիս: Եւ շինե-
ցաւ եւս ձեռամբ նորա ի վերայ այնմ սե-
ղանին եւ եկեղեցոյն, փոքրիկ եկեղեցի մի
եւս միով սեղանիւ, յանուն սուրբ Հոգոյն
Աստուծոյ, որոյ դուռն բանի ի տանեաց

կուսէ, և ունի լուսամտու մի՝ որ հայի ի մէջ սրբոյն Թէոդորոսի եկեղեցոյն»

«Վասն Տեղեաց եւ բնակութեանց
Սրբոյ եւ մեծի Արքուդայ»

«Բնակութիւնք միտրանից՝ հանդերձ տնտեսատունիւ, սեղանատունիւ, գինեւատունիւ, մոմխտանայիւ, և պատրիարքարանիւ, է հիւսիսային, և յարեւմտեան կողմէն վանիցն: Իսկ օթեւանք, և տեղիք տէրութեան ուխտաւորաց՝ որք են յօդնաթիւ, և բազմազան, բաժանեալ զաստիճանս իւրաքանչիւր քաղաքացւոց, է հարաւային և յարեւելեան կողմէն: Եւ ունի ամենացանկալի սուրբ Աթոռս՝ բազմակերպ վաշիշտութիւնս, թէ ի կողմանէ ապահով բնակութեանց, մենաւտանից, և դարպասից, և թէ ի կողմանէ քաղցրաճաշակ, և բարեհամ ջրհորաց և ձիթենաստան պարտիզաց, զի ունի թէ յարեւմտեան կողմանէ, և թէ հիւսիսային, բազում գեղեցիկ պարտէզս, վայելուչ, և ծաղկալի բուրստան ի խրախտութիւն և ի զուարճութիւն սրտից բնակողաց, և վայելողաց»:

«Նաեւ ունի լայնածիփ և ընդարձակ դաւիթս և հողատունս ուր նախապէս անդ իջեալն տէրութեան ուխտաւորքն մընալով Կ օր անդ, և զկնի նըւիրելոյ զդորմութիւնս իւրեանց ելանեն իւրաքանչիւր ոք յառանձին խուցս և բնակութիւնս»:

«Եւ այլ պէս պէս պատշաճաւոր և վայելական զարդիւքն է պճնեցեալ սուրբ դահս, որոց պատմելն մի ըստ միով է, և անկարելի, և տնհնարին, վասն որոյ այս քան սակաւուկ և համառօտակի պատմութիւնս բաւականացի առ ի ծանուցանել զգերապատուութիւն Սրբոյն և մեծի Աթոռոյ, ջերմացելոց տնձանց սիրով սրբոյ ուխտիս: Զոր ինքն Քրիստոս փրկեալ ազատեցէ յամենայն չարեաց և նեղութեանց, սրահելով հաստատուն և պայծառ մինչև միւսանգամ զալուստն իւր, ամէն» (Կաւարտի էջ 103բ):

(Շարունակելի)
Աւիլիքս, Գանգաս
U. S. A.

Յ. ՔԻՒՐՏԵԱՆ

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՄԻԻԹԱՐ ԱՅՐԻՎԱՆԵՑԻ

ՆՈՐԱԳԻՒՏ ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԵՐԿԵՐ

Իսկ սքանչելի այրն Նոյ և մշտապաշտաւն ձգնաւորքն Թանտէ վանից անհանգիստ պաղատանաւք և ջերմանողն արտասուաւք ի գութ շարժեալ զամէնողորմն ած., զաղարեցաւ⁽¹⁾ շարժումն և փորատեցաւ խաւարն⁽²⁾ յետ, և աւուրն, և էին կորուսեալ ոգիք, ժո. որք կենդանոյն ընկղմեցան ի դժոխս: Իսկ սինւթորքն, որք արբին զբաժակ բարկութեն. այ., բանտագուշեալք և միջաբեկեալք և կարկափեալք. յետ բազում աւուրք հազիւ եկեալ ի սղալութիւ, սեւազգեստեալ քրձասղաժք⁽³⁾ եղեն ի վր. անմխիթար մեռելոց իւրեանց: Իսկ մնացեալքն ի Մո-

զանէ ոչ իշխեցին կալ ի տեղառջն. այլ փոխեցան ի գլուխ զաշտակին, ի մէջ Իրիզա վիմացն՝ առ եղբւր դետոյ, բայց ոչ բժշկեցան բնախն ի բեկմանէ բարկութեն. այ. մինչև ցայսաւր:

Արդ յետ. և աւուրն ժղվեալ իշխանք աշխարհին համարէն բազմուրն.՝ կոչեցին առ իւրեանս զկթղկսն. հայոց զտր. Դաւիթ, և ժողովեալ ի գեղաքաղաքն Արկադ, արարեալ ցայգապաշտաւն և ընդ լուսանալ տուաւտին, բացեալ զպատուական մարմինն նր., որ այն ինչ անապական էր մնացեալ, և բուրբէր հոտ կենաց որպ. կնդրկի, և երեւէր զուարթատեսիլ որպ. զաւրէն կենդանոյ, և տարեալ զնա ի Թանտեաց վանս, որոյ բնակիչքն մշտնջենաւորք և մշտապաշտաւնք էին. անդ աւարեալ տապաքարեղէն, յոր եզեալ զսրն. և ի հանդիստ փոխեցին, և ինքեանք ընկալեալք ահութիւք. ի սրբոցն, գնացին յիւրաքանչիւր տեղիս: Իսկ հրպն. սր. ձեռնադրեաց յաթոռն Սիւնեաց զկնի Ստեփաննոսի զտր. Յուսիկ եղբորորդի սրբոյն:

(1) զաղարեցո: (2) խաւարն: